

Anna Granat, Magdalena Jędrejek

„ŚWIAT REALNY ZA ZASŁONĄ MEDIÓW” – RECEPCJA PROGRAMÓW RADIOWYCH I TELEWIZYJNYCH PRZEZ DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Przedszkolak to osoba między trzecim a szóstym rokiem życia, a więc jest to dziecko w okresie zwanym w psychologii rozwojowej „dzieciństwem” [Dziecko]. Okres ten jest już od czasów cywilizacji greckiej i rzymskiej uważany za niezwykle znaczący w rozwoju człowieka. Kształtuje i rozwija się wówczas nie tylko ciało ludzkie, ale także myślenie, mowa i hierarchia wartości. W oświeceniu J. Locke porównał umysł dziecka do białej karty papieru i twierdził, iż nabywa ono wiedzę „dzięki zasadom nagradzania, karania i naśladownictwa” [Vasta, Haith, Miller, 1995, s. 29], poza tym dzieci mają wrodzoną ciekawość, którą rodzice powinni rozwijać i rozważnie ukierunkowywać [Vasta, Haith, Miller, 1995, s. 29: Locke, 1693/1964]. W powieści *Emil* szwajcarski filozof J. J. Rousseau napisał, że dziecko rodzi się z określonym zasobem wiedzy, który ujawnia się w czasie przebiegu ściśle określonych etapów, zgodnych z wrodzonym rozkładem. Dlatego też uczenie powinno polegać na eksploracji, na odkrywaniu, a pozostała wiedza powinna być przez dziecko nabywana dzięki interakcjom ze środowiskiem. Jak zatem widać, dużą rolę już trzy wieki temu przypisywano rodzinie, której zadaniem było między innymi hierarchizować świat wartości dziecka. Do bardzo podobnych wniosków, jak wyżej wymienieni badacze, doszedł między innymi J. B. Watson [1928], który w książce *Psychological Care of Infant and Child (Psychologiczna opieka nad niemowlęciem i dzieckiem)* z 1928 r. opublikował spostrzeżenie, że człowiek nie posiada wrodzonych cech osobowości czy zdolności, a jego zdaniem dziecko ulega kształtowaniu dzięki wychowaniu i środowisku. Z. Freud natomiast był zwolennikiem interakcjonistycznego modelu rozwoju człowieka. Jego zdaniem najważniejsze w tej dziedzinie są wpływy środowiska. Oczywiście byli także badacze, którzy nie popierali takiego stanowiska. Należał do nich na przykład A. Gesell, który dojrzewaniem nazwał mechanizm biologiczny kierujący rozwojem człowieka. Największą liczbę badań nad rozwojem dzieci zawdzięczamy epistemologii genetycznej J. Piageta (1936 [Piaget, 1937(B): Przetacznikowa:

tłum. 1966], 1937 [Piaget, 1937(A)]). Ten szwajcarski psycholog jako pierwszy wyraził przekonanie, że niemowlę jest istotą podmiotową i kompetentną w zakresie funkcji psychicznych służących adaptacji. Myśl tę potwierdziły artykuły z lat siedemdziesiątych takich badaczy jak: Watson, Ramey [1972, s. 219–227] i Finkelstein, Ramey [1977, s. 806–819]. R. White opublikował swoją teorię motywacji kompetencji, przypisującą człowiekowi odrębną motywację sprawowania nad otoczeniem kontroli [Babska, Shugar, 1986, s. 5]. Badania eksperymentalne doprowadziły do identyfikacji większej liczby kompetencji niemowlęcia. Od tego czasu badania nad rozwojem dzieci uległy systematyzacji w rozmaitych obszarach dyscyplin naukowych, w tym nad rozwojem mowy.

Jak wynika z powyższych rozważań, liczni badacze w ciągu stuleci dowiedli, że ogromną rolę w rozwoju dziecka odgrywa środowisko rodzinne. Jednak również już stosunkowo dawno, bo w 1909 r., C. H. Cooley [1909] zauważył, że rówieśnicy, jako grupa, stanowią źródło norm społecznych i ułatwiają zaspokajanie potrzeb dziecka. Tego typu zjawisko zaobserwowali także: W. Stern [1923] oraz M. B. Parten [1932, s. 243–269]. Wymieniona jako druga badaczka, obserwując dzieci w wieku przedszkolnym w sytuacji zabawy, stwierdziła, iż wielką rolę w rozwoju dzieci pełni ludyczny charakter interakcji rówieśniczych. Nie należy zapominać także o tym, że J. Piaget [1929] uchodzi za prekursora badań interakcyjnych nad rozwojem języka dzieci, z których wynika, że mówienie człowieka rozwija się od egocentrycznego do przystosowanego do słuchacza, co można uznać za socjalizację podczas zabawy, jak miało to miejsce choćby w przypadku dwojga sześciolatków opisanych przez badacza w doświadczeniach. Warto jednak zauważyć, że tę piagetowską koncepcję zakwestionowano w latach osiemdziesiątych XX w. Badacze rozwoju i języka dzieci [C. Garvey, R. Hogan, 1973, s. 562–568; M. P. Maratsos, 1973, s. 697–700; M. Shaz, R. Gelman, 1973, seria nr 152; J. Sachs, J. Devin, 1976, s. 81–98; V. Vasić 1978, s. 116–126; B. Bokus, 1978, s. 397–407; E. Mueller, J. Brenner, 1977, s. 854–861; J. H. Flavell, 1977, s. 172–182] doszli do wniosku, że człowiek nie kształci umiejętności społecznych na drodze takiej, jaką nakreślił J. Piaget, gdyż dziecko bardzo wcześnie wykorzystuje je w sferze komunikowania. Powstały nawet pewne koncepcje [T. B. Brazelton, B. Kosłowski, M. Main, 1974, s. 49–75; J. Newson, 1977, s. 47–61; S. J. Palwby, 1977, s. 203–224; D. N. Stern, 1974, s. 187–213; C. Traverthorn, 1977, s. 227–270] przekonujące o tym, że rozwój mowy zachodzi dzięki relacji dziecka z uczącym dialogów dorosłym, najczęściej z matką. W 1986 r. został opublikowany bardzo interesujący artykuł Zofii Babskiej i Grace Wales Shugar: *Idea dwupodmiotowości interakcji dorosły–dziecko w procesie wychowania w pierwszych latach życia* [Lublin, 1986], z którego dowiadujemy się, że rozwój dziecka dokonuje się w toku jego „konstruktywnego spotkania” ze światem, przez co należy rozumieć

interakcję o charakterze „par przyległych”, czyli taką, w ramach której partnerzy komunikacji nie dominują nad sobą wzajemnie. W interakcji swego rodzaju dominację wykazuje inicjator interakcji, a zatem jeśli dziecko było inicjatorem, zajmowało w danym momencie pierwsze miejsce w parze, co budowało jego podmiotowość i wzmacniało kompetencje interpersonalne. Literatura dotycząca rozwoju mowy dziecka i jego socjalizacji jest niezwykle bogata, ale najwartościowsze obecnie wydają się analizy tych badaczy (np. B. Boniecka [2000; 2013]), którzy wykorzystują metodę pragmatyczną do analiz zachowań dziecięcych w sytuacjach interakcyjnych.

Jeśli chodzi o wpływ środowiska na rozwój dziecka, do bardzo interesujących wniosków doszła w 1931 r. Ch. Bühler [1931, s. 392–431], która zauważyła, że przedmioty zabawowe pełnią wśród dzieci rolę katalizatorów interakcji społecznych. Koncepcja ta została potwierdzona w latach siedemdziesiątych przez takich badaczy, jak: E. Mueller i T. Lucas [1975, s. 223–258], C. O. Eckerman [1975, 11, s. 42–49], D. Vandell [1980, s. 181–208], L. S. Wygotski [Warszawa, 1978]. Powszechnie uważa się, że do przedmiotów zabawowych w obecnych czasach można zaliczyć urządzenia techniczne, fizyczne przekazniki/nośniki mass mediów. Są to przedmioty o bardzo skomplikowanej strukturze bytowej, dlatego, choć pozostają przedmiotami, ich możliwości techniczne pozwalają na wchodzenie z dziećmi w swoiste interakcje. Można tu mówić o interakcji człowiek–maszyna, ale jednocześnie imitują one rzeczywiste kontakty interpersonalne.

Obecnie najpowszechniejszymi przekaznikami informacji są radio, telewizja oraz Internet, jednak trzeba przyjąć, że współczesne media nie tylko „przesyłają” treści, ale są interaktywne. Jak już zostało wspomniane, Zofia Babska i Grace Wales Shugar [1986] stwierdziły, że rozwój dziecka dokonuje się w toku jego „konstruktywnego spotkania” ze światem. Wprawdzie przez „spotkanie konstruktywne” autorki rozumiały bezpośrednią interakcję międzyludzką, ale w dzisiejszych czasach można zaryzykować przypuszczenie, że (trawestując wypowiedź badaczek) rozwój dziecka dokonuje się w toku jego „konstruktywnego spotkania” ze światem realnym i medialnym. W kontekście tego niezwykle istotnego stwierdzenia warto sprawdzić, jak dzieci w wieku przedszkolnym postrzegają swoje relacje z mediami. Zbadaniu kwestii stosunku dzieci do mediów posłużyły wyniki ankiet przeprowadzonych wśród setki przedszkolaków w jednym z lubelskich przedszkoli w lutym 2015 r. Ankieta zawierała dziewięć pytań dotyczących recepcji programów radiowych i telewizyjnych, których treść brzmiała: 1. Czy oglądasz telewizję?; 2. Kiedy/gdzie oglądasz telewizję (okoliczności, opieka)?; 3. Co oglądasz w telewizji?; 4. Czy słuchasz radia?; 5. Kiedy/gdzie słuchasz radia (okoliczności, opieka)?; 6. Czego słuchasz, kiedy radio jest włączone?; 7. Czy coś robisz na komputerze?; 8. Co robisz na komputerze?; 9. Co najbardziej lubisz robić?

Za najbardziej popularne medium w Polsce powszechnie uchodzi telewizja. Jak dzieci odpowiedziały na pytanie: „Czy oglądasz telewizję?”, daje odpowiedź zawartość tabeli nr 1¹.

Odpowiedzi na pierwsze pytanie ukazały, że 88% badanych to telewidzowie, dwanaścioro dzieci ze stuosobowej grupy nie ogląda telewizji, co stanowi 12%, w tym telewizji nie ogląda jeden trzyletni chłopiec z grupy dziesięciu, pięć czteroletnich dziewczynek z grupy jedenastu, dwóch czteroletnich chłopców z siedemnastu, dwie pięcioletnie dziewczynki z dwudziestu jeden i dwie sześciolatnie dziewczynki z jedenastu w tym wieku. Oglądają natomiast wszystkie trzylatki w liczbie dziesięciu, wszyscy pięcioletni chłopcy w liczbie trzynastu oraz siedmiu sześciolatków.

Drugim medium pod względem odbioru klasyfikowane jest zwykle radio. Odpowiedzi przedszkolaków na pytanie, czy go słuchają, zawiera tabela nr 2².

W tym przypadku widać wyraźnie, że większa liczba dzieci nie słucha radia, niż nie ogląda telewizji. Radia słucha sześćdziesiąt siedem osób, nie słuchają zaś trzydzieści trzy osoby, czyli można powiedzieć, że radio ma 67% słuchaczy z badanej grupy przedszkolnej. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło siedem z dziesięciu trzylatek, siedmiu z dziesięciu trzylatków, siedem z jedenastu czterolatek, jedenastu spośród siedemnastu czterolatek, piętnaście z dwudziestu jeden dziewczynek pięcioletnich, ośmiu z trzynastu pięciolatek, osiem z jedenastu sześciolatek i czterech z siedmiu sześciolatek. Odpowiednio negatywne odpowiedzi padły z ust trzech z dziesięciu trzylatek, trzech z dziesięciu trzylatków, czterech z jedenastu czterolatek, sześciu z siedemnastu czterolatek, sześciu z dwudziestu jeden pięciolatek, pięciu z trzynastu pięciolatek, trzech z jedenastu sześciolatek i trzech z siedmiu sześciolatek.

Podsumowując wyniki tych dwóch zestawień, można powiedzieć, że przedszkolaki są bardzo aktywnymi telewidzami, natomiast mniej aktywnymi słuchaczami radiowymi.

Jeszcze jedno pytanie, które można zakwalifikować jako badające aktywność medialną, dotyczyło obecności w życiu dzieci komputera. Chodziło o to, czy przedszkolaki w ogóle obcuja z tym rodzajem urządzeń, które mogą mieć charakter komunikatorów. Odpowiedzi rozłożyły się w zestawieniu zawartym w tabeli 3³.

Wyniki informują, że 76% przedszkolaków ma do czynienia z komputerem, co stanowi niższy odsetek niż telewidzów, ale wyższy niż radiosłuchaczy. Wśród grupy dwudziestu trzylatków siedem na dziesięć dziewczynek odpowiedziało pozytywnie, a trzy negatywnie. Spośród dwudziestu ośmiu czterolatek i czterola-

¹ Tabela 1 na końcu artykułu.

² Tabela 2 na końcu artykułu.

³ Tabela 3 na końcu artykułu.

tek osiem dziewczynek na jedenaście i piętnastu chłopców z siedemnastu obcuje z komputerem, a trzy dziewczynki i dwóch chłopców powiedziało, że nic nie robią na komputerze. W grupie pięciolatek, składającej się z dwudziestu jeden dziewczynek i trzynastu chłopców, szesnaście dziewcząt i jedenastu chłopców odpowiedziało „tak”, a pięć dziewcząt i dwóch chłopców – „nie”. Sześcioletkowie w liczbie osiemnastu odpowiedzieli w ten sposób, że sześć z jedenastu dziewczynek robi coś na komputerze, a pięć – nie. Wszyscy chłopcy, czyli siedmiu, odpowiedzieli pozytywnie.

Warto zauważyć, że badania aktywności medialnej przedszkolaków w zakresie odbioru audycji telewizyjnych i radiowych nie wykazały znaczących różnic między grupami wiekowymi oraz między płciami. W ostatnim zestawieniu natomiast widać wyraźnie stuprocentową aktywność sześciolatków i znikomą aktywność dziewczynek w tym wieku. Trudno znaleźć odpowiedź, co jest przyczyną takiego stanu rzeczy, ale warto w tym miejscu zauważyć, że pytanie dotyczące obcowania z komputerem okazało się dla przedszkolaków szczególnie. Początkowo prawie wszystkie dzieci odpowiadały na zadane pytanie negatywnie, co wyglądało niepokojąco. Po dopytaniu dzieci okazało się, że dla przedszkolaków komputer jest czymś nieznanym, a nawet można powiedzieć, że archaicznym, natomiast większość dzieci na co dzień obcuje z tabletem lub smartfonem. Można zatem pokusić się o postawienie dość interesującej tezy, że tradycyjna postać komputera i laptopa jest dla przedszkolaków przeżytkiem. Możliwe, że w niedalekiej przyszłości nasze przedszkolaki będą posługiwały się urządzeniami doskonalszymi od *glass google* (które umożliwiają obserwację świata wzbogaconą o rzeczywistość rozszerzoną za pomocą wbudowanego systemu łączącego świat rzeczywisty z generowanym komputerowo), interaktywnymi w czasie rzeczywistym, umożliwiającymi swobodę ruchów w trzech wymiarach oraz pozwalającymi słyszeć za pomocą rezonansu kości czaszki lub doskonalszymi od komputerów nadgarstkowych... Generalnie – będą żyły w świecie holograficznym. Oczywiście pokaże to przyszłość, ale technologia idzie w tym kierunku, że urządzenia przekątnikowe (medialne) w coraz większym stopniu emitują obrazy i dźwięki dosłownie „prześlaniające świat realny”. Wzbogacając świat doznań zmysłowych, przekształcają rzeczywistość na sposoby zgodne z intencjami ich wynalazców i producentów. Jaka podstawowa intencja zatem nimi kieruje? Taka, jak zawarta w każdym wynalazku, w każdej „nowince technologicznej”. Chodzi o samo skorzystanie z oferty.

Zaprezentowane wcześniej wyniki badań aktywności odbioru przekazów telewizyjnych, radiowych i znajomości podstaw obsługi szeroko rozumianego komputera wykazały, że przedszkolaki są w największym stopniu telewidzami, w mniejszym stopniu użytkownikami komputera, a w najmniejszym – radiosłuchaczami, jednakże są stosunkowo aktywne pod każdym tym względem. W tym kontekście

można zaryzykować stwierdzenie, że jeśli już dzieci w wieku przedszkolnym tak chętnie odbierają przekazy medialne, to oznacza, że reagują na zachętę, są odpowiednio do tego zmotywowane, a co za tym idzie, komuś musiało zależeć, aby je zmotywować. Stan aktywności odbiorczej świadczy zatem o istnieniu takiej intencji mediów, jak skłonienie odbiorców do aktywizacji recepcyjnej. Ta intencja spotkała się w gronie przedszkolaków z pozytywną reakcją.

Druga grupa badań ankietowych wiąże się z powyższym pytaniem i dotyczy warunków odbioru przekazów medialnych. To, w jaki sposób dzieci opisywały czas i warunki oglądania telewizji, zawiera się w tabeli 4⁴.

Zestawienie odpowiedzi okazało się bardzo interesujące. Sto procent dzieci nie nadmieniło, że oglądało telewizję w przedszkolu (w tym przedszkolu nie ma telewizora). Oznacza to, że przedszkolaki kojarzą oglądanie programów telewizyjnych z domem. Taka odpowiedź pojawiła się raz wśród dziesięciu dziewczynek trzyletnich, siedem razy wśród dziesięciu trzyletnich chłopców, sześć razy wśród jedenastu czterolatek, trzynaście razy wśród siedemnastu czteroletnich chłopców, po dziewięć razy wśród dwudziestu jeden pięcioletek i trzynastu pięcioletków oraz osiem razy wśród jedenastu sześciolatek i siedem razy w grupie siedmiu sześcioletnich chłopców. W sumie dom jako miejsce oglądania telewizji wymieniło 60% dzieci. Jedna trzylatka udzieliła natomiast na to pytanie bardzo interesującej odpowiedzi: „w swoim pokoju”. Nie stwierdziła, że jest wówczas sama, ale jest to znaczące o tyle, że informuje, iż telewizor znajduje się najprawdopodobniej „również” w jej pokoju. Płyne z tego wniosek, że rodzice lub opiekunowie wprowadzili do najbliższego otoczenia trzyletniego dziecka urządzenie, do którego dziewczynka ma nieograniczony dostęp.

Innym miejscem, w których przedszkolaki oglądają programy telewizyjne, jest: „u babci” (jedna odpowiedź w grupie dziesięciu trzyletek, jedna w grupie dziesięciu trzylatek, cztery odpowiedzi w grupie dwudziestu jeden pięcioletek i dwie odpowiedzi w grupie siedmiu sześciolatek) – w sumie osiem odpowiedzi. Na marginesie można dodać, że interesującym spostrzeżeniem jest to, iż dzieci miejsce zamieszkania rodziców swoich rodziców nazywają „u babci”, a nie „u dziadka” – taka odpowiedź nie pojawiła się w ogóle.

Przedszkolaki wymieniły jeszcze takie miejsca, jak: „u cioci” – jeden trzylatek i jedna pięcioletka; „u koleżanki” – pięcioletka i „na działce” – pięcioletek.

Wypowiedzi dotyczące miejsca oglądania telewizji pozwalają stwierdzić, że dzieci najczęściej kojarzą tę czynność z domem rodzinnym lub najbliższym rodzinnemu („u babci”, „u cioci”, „na działce”, „u koleżanki”). Dom w kulturze jest miejscem „własnym”, „oswojonym”, „sakralnym” wręcz, gwarantującym poczucie

⁴ Tabela 4 na końcu artykułu.

bezpieczeństwa, spokoju, odpoczynku po trudach kontaktu z *profanum*. Dla dzieci jest to szczególnie ważne miejsce kontaktu z rodziną, która odgrywa dominującą rolę w ich rozwoju. Czy w tym „uświęconym” azylu ludzie powinni przede wszystkim wchodzić we wzajemne interakcje i odpoczywać, czy też dowiadywać się o świecie, kształtować swoje poglądy na świat, rozwijać się kulturalnie, czyli obcować z twórcami cywilizacji, poprawiać sobie nastrój dzięki programom rozrywkowym, uczyć się i śledzić cudze dokonania sportowe? Na to pytanie można zaryzykować odpowiedź, że – mówiąc metaforycznie – media wprowadzają świat *profanum* do wnętrza *sacrum*. „Wdzierają się do domu” z całym swoim bagażem pożyteczności, ale i niebezpieczeństw. Czy ludzie korzystają z informacji, ponieważ nie wiedzą? Z publicystyki, bo chcą ukształtować swoje poglądy? Z edukacji, żeby się czegoś nauczyć? Należałoby to sprawdzić w innych grupach wiekowych, ale odpowiedź już teraz dali najmłodsi odbiorcy. Dzieci, mimo że oglądają rozmaite programy, głównie edukacyjne i kulturalne, zupełnie nie kojarzą telewizji z miejscem, nazwijmy to, „swojej pracy” (może dlatego, że w przedszkolu, w którym była przeprowadzana ankieta, nie ma telewizora). Dom to miejsce, gdzie się odpoczywa, telewizję zatem ogląda się dla towarzystwa, dla zabawy, dla przyjemności i odpoczynku.

Kolejną niezwykle ważną kwestią jest otoczenie, a właściwie osoby, w których towarzystwie dzieci oglądają telewizję. „Z rodzicami” programy telewizyjne ogląda pięć z dziesięciu trzylatek, pięciu z dziesięciu trzylatków, trzy z jedenastu czterolatek, sześciu z siedemnastu czterolatek, osiem z dwudziestu jeden pięcioletek, dziewięciu z trzynastu pięcioletków i dwóch z siedmiu sześciolatek. Na rodziców nie wskazała żadna z jedenastu sześciolletnich dziewczynek. 38% dzieci ogląda zatem telewizję pod kontrolą rodzicielską. Poza tym „z rodzeństwem” oglądają telewizję: trzy z dziesięciu trzylatek, trzech z dziesięciu trzylatków, trzy z jedenastu czterolatek, sześciu z siedemnastu czterolatek, pięć z dwudziestu jeden pięcioletek, trzech z trzynastu pięcioletków, cztery z jedenastu sześciolatek i dwóch z siedmiu sześciolatek. 29% przedszkolaków ogląda telewizję w towarzystwie rodzeństwa. Dzieci odpowiadały także, że siedzą przed telewizorem same. Na taką sytuację wskazały: dwie z dziesięciu trzylatek, dwóch z dziesięciu trzylatków, dwie z jedenastu czterolatek, jeden z siedemnastu czterolatek, trzy z dwudziestu jeden pięcioletek, trzech z trzynastu pięcioletków, dwie z jedenastu sześciolatek i dwóch z siedmiu sześciolatek. Zasadniczo można stwierdzić, że 17% dzieci ogląda telewizję bez kontroli rodzicielskiej. Nie jest to duża liczba, ale znacząca w kontekście niebezpieczeństw grożących dzieciom ze strony treści licznych programów telewizyjnych. W trakcie przeprowadzania ankiety trzy pięcioletki stwierdziły, że oglądają telewizję wspólnie z dziadkami, a kilkoro dzieci określiło warunki: dziesięć z dwudziestu jeden pięcioletek wskazało na czas:

„w sobotę i niedzielę”, podobnie trzech z trzynastu pięciolatek odpowiedziało: „w wolne dni”, a jedna odpowiedź pięciolatki spośród dwudziestu jeden w grupie wiekowej brzmiała: „jak rodzice pozwolą”. Blisko pięć procent mówi samo za siebie.

Pytanie piąte w ankiecie dotyczyło warunków słuchania radia (tabela 5⁵).

Najwięcej wskazań ponownie dotyczyło domu: aż 51%, w ramach których to miejsce wskazało: pięć z dziesięciu trzylatek, siedmiu z dziesięciu trzylatek, siedem z jedenastu czterolatek, dziesięciu z siedemnastu czterolatek, dziewięć z dwudziestu jeden pięciolatek, czterech z trzynastu pięciolatek, sześć z jedenastu sześciolatek i trzech z siedmiu sześciolatek. Drugie w kolejności miejsce pod względem wskazań to samochód, w którym radia słuchają: dwie z dziesięciu trzylatek, dwóch z dziesięciu trzylatek, jeden z siedemnastu czterolatek, trzy z dwudziestu jeden pięciolatek, trzech z trzynastu pięciolatek, dwie z jedenastu sześciolatek oraz jeden z siedmiu sześciolatek. 14% dzieci spośród badanych słucha radia w czasie jazdy samochodem. Jako miejsce można też potraktować określenia: „u babci” – użyte przez trzech czteroletnich chłopców spośród siedemnastu oraz jednego z siedmiu sześciolatek; „u cioci” – tak odpowiedzieli: jeden trzylatek z dziesięciu oraz jeden pięciolatek z trzynastu; pojawiło się jedno wskazanie na własny pokój – pięcioletniej dziewczynki z grupy dwudziestu jeden oraz na przedszkole – trzyletniego chłopca z dziesięcioosobowej grupy wiekowej.

Kolejne odpowiedzi określały, w czym towarzystwie przebywają dzieci podczas słuchania radia. Najczęściej wskazywały rodziców: pięć z dziesięciu trzylatek, czterech z dziesięciu trzylatek, trzy z jedenastu czterolatek, trzech z siedemnastu czterolatek, trzy z dwudziestu jeden pięciolatek, dwóch z trzynastu pięciolatek, siedem z jedenastu sześciolatek i ani jeden z siedmiu sześciolatek. Młodymi radiosłuchaczami kontrolowanymi przez rodziców jest zatem 27% przedszkolaków. Dzieci wymieniły także następujące osoby: „rodzeństwo” – trzy z jedenastu czterolatek, dwóch z siedemnastu czterolatek i dwie z dwudziestu jeden pięciolatek, czyli siedmioro przedszkolaków; a w towarzystwie „dziadków” – dwie czterolatki z jedenastu, dwie pięciolatki z dwudziestu jeden, dwóch pięciolatek z trzynastu. W towarzystwie dziadków radia słucha sześcioro dzieci. Pośród dzieci są również „samodzielni” radiosłuchacze. Należą do nich: dwie dziewczynki czteroletnie z grupy jedenastu, dwóch chłopców czteroletnich z grupy siedemnastu, chłopiec pięcioletni z trzynastoosobowej grupy wiekowej oraz dwie sześciolatki z grupy jedenastoosobowej. Na zakończenie analizy odpowiedzi na pytanie o warunki odbioru audycji radiowych należy podkreślić odpowiedź pięciolatka, który stwierdził, że słucha radia w kuchni podczas spożywania posiłków. To stwierdzenie wskazuje, że przedszkolaki już wiedzą, że radio jest zupełnie innym medium niż telewizja

⁵ Tabela 5 na końcu artykułu.

pod tym względem, że radio słucha się często „przy okazji”. Świadczy o tym także duża liczba wskazań samochodu jako miejsca, gdzie odbiera się audycje radiowe, ale odbywa się to podczas jazdy, przemieszczania się, co jest główną czynnością, a radio ją jedynie uatrakcyjnia.

Kolejna grupa pytań ankietowych dotyczyła zawartości poszczególnych mediów (tabela 6⁶).

Większość dzieci stwierdziła, że w telewizji oglądają głównie bajki. W grupie dziewczynek trzyletnich padły określenia i tytuły: bajki, *Pszczółkę Maję*, *Bolek i Lolek*, *Dora*, *Smerfy*, *Pingwiny z Madagaskaru*, *Psi patrol*; w tej samej grupie wiekowej chłopców: bajki (*Auta II*, *Smerfy*). Czterolatki dziewczynki użyły tylko uogólnienia: bajki, a czterolatki – bajki (*Świnka Peppa*, *Mały Einstein*, *Batman*). Wśród pięcioletnich dziewczynek osiem razy padł wyraz „bajki”, a najczęściej wymieniane to: *Koniki Pony* (trzy razy), *Barbie* (dwa razy), *Reksio*, *Bolek i Lolek*, *Myszki*. Chłopcy z tej samej grupy wiekowej zaś wymienili bajki: *Pingwiny z Madagaskaru*, *Kacze opowieści*, *Krecik*, *Smerfy*, *Auta II*, *Bolek i Lolek*, *Reksio*, *Pszczółka Maja*. W grupie sześciolatek największą popularnością wśród bajek cieszyły się: *Koniki Pony*, *Smerfy*, a wśród chłopców padło samo uogólnienie: bajki, użyte siedem razy. Jak widać, można zaryzykować stwierdzenie, że wszystkie dzieci, które oglądają telewizję, oglądają w niej głównie bajki. Dziewczynki preferują *Koniki Pony* (w sumie wymienione jedenaście razy: trzy razy przez pięcioletki i osiem razy przez sześciolatki) i tytuł ten nie pojawia się w zestawach zaprezentowanych przez chłopców, ci z kolei wymieniali *Auta II*, których nie wskazały dziewczęta. Należy zwrócić uwagę również na takie często wymieniane tytuły, jak: *Pszczółka Maja*, *Bolek i Lolek*, *Reksio*, *Smerfy* i *Krecik*. Są to tytuły bajek, które znają ze swego dzieciństwa rodzice przedszkolaków. Ze względu na to, że nasza ankieta wykazała, że przedszkolaki w większości wypadków oglądają telewizję razem z rodzicami, nic dziwnego, że dorośli wybierają dla swych dzieci bajki, które uważają za „sprawdzone” i „wartościowe”. Jeśli zaś chodzi o ogromną popularność *Koników...* i *Aut...*, ma to związek z jednym z elementów „wdzierania się”, o czym była mowa wcześniej, wytworów medialnych w realną rzeczywistość. Różne produkty przeznaczone dla dzieci: zabawki, przybory plastyczne, ubrania z wizerunkami postaci z bajek, książeczki itp. tworzą swoistą modę, w którą wciągani są najmłodsi, a rodzice zmuszani są, przez konieczność zapewnienia dziecku przynależności do grupy, do kupowania tych drogich gadżetów.

Jeśli chodzi o inne programy telewizyjne, drugim pod względem częstości ich wymieniania były w starszych grupach wiekowych, czyli, licząc od pięcioletków, filmy i programy, zwłaszcza specjalnie przeznaczone dla dzieci, przygodowe,

⁶ Tabela 6 na końcu artykułu.

przyrodnicze (o zwierzętach), a sześciolatki wymieniły nawet konkretne tytuły: *Syrenki*, *Ania z Zielonego Wzgórza*. Chłopcy cztero- i pięcioletni wskazywali też na relacje sportowe: wyścigi quadów, mecze piłki nożnej, zawody sportowe. Wśród odpowiedzi cztero- i pięciolatek pojawiły się wskazania na kanały telewizyjne MiniMini oraz ABC. Pojawiły się również pojedyncze odpowiedzi: „wszystko”, „piosenki”, „wiadomości”, a jeden trzylatek powiedział: „wojnę”, co jest zastanawiające – czy należy zakwalifikować ją do kategorii wiadomości, czy też do filmów o tej tematyce (dokumentalnych lub fabularnych).

Podsumowując tę część analizy wypowiedzi młodych respondentów, można dokonać generalizacji, że dzieci w wieku przedszkolnym oglądają głównie bajki, filmy dla dzieci oraz czasami programy informacyjne, do których zaliczają się relacje sportowe. Można również już na podstawie tego krótkiego zestawienia wskazać różnice w preferencjach wyboru tytułów bajek wśród chłopców i dziewczynek. Dało się także zauważyć, że im starsze przedszkolaki, tych chętniej oglądają filmy i inne programy oprócz bajek.

Większość bajek i filmów dla dzieci nie tylko bawi, ale uczy oraz wspomaga rozwój, prawidłowo hierarchizuje wartości i wspomaga kreowanie wzorców postaw. Wątpliwości budzą jedynie tzw. programy natarczywe, których ukrytą intencją jest manipulowanie, nakłanianie dzieci do zachowań perswazyjnych wobec rodziców w celu zmotywowania ich do kupowania produktów związanych z daną bajką, filmem. Natarczywość ta sprawia, że w umyśle dziecka fantastyczna wizja bohaterów, postaci z wyobraźni i przedstawienia telewizyjnego nabiera realnych kształtów, które „trzeba mieć”, więc rodzice „MUSZĄ” kupić. Ten wniosek wydaje się bardzo istotny do wprowadzania już na etapie przedszkolnym elementów edukacji medialnej.

Zupełnie inne wnioski wypływają z zestawienia odpowiedzi przedszkolaków na pytanie o to, czego słuchają, kiedy włączone jest radio (tabela 7⁷).

W każdej grupie wiekowej i niezależnie od płci dzieci słuchają muzyki i piosenek. Wiadomości nie słuchają jedynie trzyletni chłopcy i sześciolatnie dziewczynki, a bajek słuchają przez radio trzyletni chłopcy, czterolatekowie niezależnie od płci i pięcioletnie dziewczynki. W grupie trzylatków jedna dziewczynka wskazała na audycje, a chłopiec powiedział, że słucha wszystkiego. Najbardziej interesująca jednak okazała się wypowiedź pięciolatki: „Mam własne radio w pokoju, słucham, kiedy robię rysunki, słucham bajek, opowiadań, audycji, kiedy dzwonią ludzie”. To stwierdzenie dopowiada niejako bardzo ważną informację, że radio jest medium towarzyszącym również w domu. W czasie jego słuchania przedszkolaki nie koncentrują się jedynie na słuchaniu, ale równolegle wykonują inne czynności.

⁷ Tabela 7 na końcu artykułu.

Ostatnie pytanie dotyczące obcowania przedszkolaków z mediami brzmiało „Co robisz na komputerze?” (tabela 8⁸).

We wszystkich grupach wiekowych dziewczynki i chłopcy jednogłośnie stwierdzili, że komputer (szeroko rozumiany, także jako laptop, tablet, smartfon) służy dzieciom do zabawy, ponieważ na nim grają. Interesujące jest to, że pojawiły się nazwy gier, np. dziewczynki, czterolatki, pięciolatki i sześciolatki wymieniały: dodawanie, Barbie, Kucyki Pony; chłopcy pięcioletni natomiast podali określenia gier: o samochodach, o rybkach, w Lego. Tematem rozdziału nie jest opisywanie skutków oddziaływania gier komputerowych na dzieci, ale warto zauważyć, że np. popularność gry w Kucyki Pony wśród dziewczynek cztero- i pięcioletnich ma niewątpliwie związek z oglądanym przez nie w telewizji filmem pod tym tytułem. Widać na tym przykładzie wyraźnie, w jaki sposób emisja telewizyjna przenika rozmaite inne sfery życia i nawet przenosi się z rzeczywistości wyobrażonej w rzeczywistość wirtualną. Postaci z bajki telewizyjnej „wirtualizują” się i sztucznie ożywają pod wpływem ingerencji dziecka. Przedszkolak zatem już nie tylko ogląda przekaz, ale może nim dowolnie sterować. Wypada zatem postawić pytanie, czy dorośli, rodzice, opiekunowie, nauczyciele starają się uświadomić podopiecznym granice między światami, zwłaszcza wyjaśnić, że świat przedstawiony, wyemitowany lub wirtualny nie jest w istocie rzeczywisty, mimo że wydaje się tak bardzo realny?

Z odpowiedzi ankietowych przedszkolaków wynika również, że komputer to urządzenie, dzięki któremu można oglądać bajki i filmy. Takie odpowiedzi pojawiły się we wszystkich grupach wiekowych z wyjątkiem grupy dziewcząt sześciolatkich. Niezależnie od tego, czy bajka lub film odtwarzane są z zapisu cyfrowego, czy z Internetu, czy też z telewizji internetowej, zawsze jest to formuła filmowa, czyli generalnie najczęściej pierwotnie telewizyjna. Świadczą o tym przywołane tytuły: *Świnka Peppa*, *Bajka o pociągach*, *Koniki Pony*, *Barbie*, *Akademia Pana Kleksa*. Są to tytuły filmów telewizyjnych. Można zatem śmiało powiedzieć, że już w rozumieniu przedszkolaków telewizja jest „w komputerze”. Jest „w nim” też radio. Sześciolatka powiedziała, że słucha radia. Komputer służy także samej komunikacji wizualnej, stąd pojawiły się odpowiedzi dzieci dotyczące fotografii. Czterolatek powiedział: „Oglądam zwierzęta, motory”, a pięciolatek: „Oglądam zdjęcia”.

Pojawiły się również interesujące pojedyncze wypowiedzi, takie jak: trzylatka: „piszę”, trzylatka: „maluję”, czterolatka: „gram muzykę”, czterolatka: „rysuję”, sześciolatka: „kolorowanki ze zwierzętami”, sześciolatka: „robię zdjęcia”. Jak widać, dzieci są już na etapie wieku przedszkolnego wdrażane w zastępowanie tradycyjnie wykonywanych czynności manualnych przez czynności związane z obsługą

⁸ Tabela 8 na końcu artykułu.

urządzenia technicznego, imitującego „ręczne” rysowanie, pisanie, malowanie, robienie fotografii itp. Te wyniki badania po raz kolejny świadczą o mieszanu „światów” i zastępowaniu realności przez wirtualność. Media bezwzględnie wykorzystują zainteresowanie możliwościami techniki po to, aby odrywać od rzeczywistości, od ruchu na świeżym powietrzu, uprawiania sportu, rozwijania talentów manualnych itp. i zastępować je doznaniem ze światów technologicznych.

Czy przedszkolaki lubią oglądać telewizję, słuchać radia, siedzieć przed ekranem komputera? Odpowiedź miało przynieść ostatnie pytanie ankietowe, które brzmiało: Co najbardziej lubisz robić? (tabela 9⁹).

To ostatnie pytanie okazało się wyjątkowo ważne, ponieważ zdradziło całą prawdę na temat recepcji audycji radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym. Spośród setki badanych tylko jeden czterolatek, jedna pięciolatka i dwóch pięciolatek, czyli czworo dzieci, powiedziało, że lubi oglądać bajki, a jeden trzylatek, że lubi grać na tablecie, jedna czterolatka lubi grać na komputerze w Koniki Pony, ale także lubi się w nie bawić realnie, więc jest prawdopodobnie ich „fanką”. Dwóch czterolatek lubi grać na konsoli, jeden na komputerze, jeden pięciolatek lubi grać „na telewizorze” i komputerze oraz dwóch sześciolatek lubi grać na komputerze, czyli 8% w grupie badanych dzieci. Wniosek nasuwa się automatycznie: przedszkolaki w większości nie lubią odbierać audycji radiowych i telewizyjnych. Co zatem lubią? Lubią bawić się: klockami (dwie odpowiedzi), lalkami (jedenaście odpowiedzi), samochodami (dziesięć odpowiedzi), nową układanką, pociągami (dwie odpowiedzi), robotami, samolotami, skakanką, zabawkami (trzy odpowiedzi), pluszakami, domkiem dla zwierząt, Konikami Pony, Barbie, w berka, w chowanego (pięć odpowiedzi), w domu syrenką, w Koniki Pony (dwie odpowiedzi), w Supermena, we wróżkę, z Mateuszem, na dworze (cztery odpowiedzi), a także: biegać, chodzić do kina, chodzić na urodziny (dwie odpowiedzi), coś składać, układać klocki, czytać książki (trzy odpowiedzi), grać w gry planszowe, grać w piłkę, jeździć na rowerze, jeździć na sankach, kłócić się z siostrą, malować, opiekować się kotem, pływać pod wodą (dwie odpowiedzi), przebierać się, robić eksperymenty, robić różne rzeczy plastyczne, rysować (cztery odpowiedzi), skakać, spać, spotykać się z kolegami, śpiewać, tańczyć (cztery odpowiedzi), tworzyć różne rzeczy z kartonu, układać klocki Lego Duplo (trzy odpowiedzi), układać klocki Lego (trzy odpowiedzi), układać puzzle, wymyślać gry. Zaprezentowane dość długie zestawienie świadczy o tym, że przedszkolaki przedkładają świat realny nad medialnym.

Przeprowadzone badanie recepcji audycji radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym wykazało, że głównym celem współczesnych me-

⁹ Tabela 9 na końcu artykułu.

diów jest „natarczywe wtargnięcie” w realność głównie widzów i internautów poprzez technologiczne i manipulacyjne wiązanie rzeczywistości wyobrażonej z realnym życiem albo podejmowanie prób spowodowania przesłonięcia świata przez obrazy emitowane, spowodowanie postrzegania rzeczywistości przez pryzmat nadawców medialnych. Niezwykle ważne jest, aby uświadamiać to wszystkim, nawet już przedszkolakom. Taka edukacja medialna pozwoli wydłużyć dziecku czas patrzenia na świat bez „zasłony medialnej”, bo dziecko tego potrzebuje i chce, czego dowiodły badania ankietowe.

Bibliografia

- Babska Z., Shugar G. W., 1986, *Idea dwupodmiotowości interakcji dorosły–dziecko w procesie wychowania w pierwszych latach życia*, Lublin.
- Bokus B., 1978, *Proces konstruowania tekstu przez małe dziecko w toku interakcji werbalnej z dorosłym*, „Psychologia Wychowawcza”, XXI(4).
- Boniecka B., 1995, *Pragmatyczne aspekty wypowiedzi dziecięcych*, Lublin.
- Boniecka B., 2000, *Struktura i funkcje pytań w języku polskim*, Lublin.
- Boniecka B., 2013, *Strukturywanie potoczności w komunikacji werbalnej*, Lublin.
- Brazelton T. B., Kosłowski B., Main M., 1974, *The origins of reciprocity: The early mother-infant interaction*, [w:] M. Lewis, L. A. Rosenblum (red.), *The effect of the infant on its caregiver*, New York.
- Bühler C., 1931, *The social behavior of the child*, [w:] C. Murchison (red.), *A handbook of child psychology*, London.
- Dziecko, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Dziecko> [dostęp: 10.04.2015].
- Eckerman C. O., Whatley J., Kutz S., 1975, *Growth of social play with peers during the second year of life*, „Developmental Psychology”, 11.
- Finkelstein N. W., Ramey C. T., 1977, *Learning to control the environment in infancy*, „Child Development”, 48.
- Flavell J. H., 1977, *Cognitive development*, Prentice-Hall.
- Garvey C., Hogan R., 1973, *Social speech and social interaction: Egocentrism revisited*, „Child Development”, 44.
- Maratsos M. P., 1973, *Noncentric communication abilities in preschool children*, „Child Development”, 44.
- Mueller E., Brenner J., 1977, *The origins of social skills and interaction among playgroup toddlers*, „Child Development”, 48.
- Mueller E., Lucas T., 1975, *A developmental analysis of peer interaction among toddlers*, [w:] M. Lewis, L. A. Rosenblum (red.), *Friendship and peer relations*, New York.
- Newson J., 1977, *An intersubjective approach to the systematic description of mother-infant interaction*, [w:] H. R. Schaffer (red.), *Studies in mother-infant interaction*, London.
- Palwby S. J., 1977, *Imitative interaction*, [w:] H. R. Schaffer (red.), *Studies in mother-infant interaction*, London.
- Piaget J., 1929, *Mowa i myślenie dziecka*, J. Kołudzka (tłum.), Lwów–Warszawa.

- Piaget J., 1937(a), *La construction du réel chez l'enfant* [Konstruowanie rzeczywistości przez dziecko], Neuchâtel.
- Piaget J., 1937(b), *La naissance de l'intelligence chez l'enfant*, Neuchâtel, M. Przetacznikowa (tłum.), *Narodziny inteligencji dziecka*, Warszawa 1966.
- Sachs J., Devin J., 1976, *Young children's use of age-appropriate speech styles in social interaction and role playing*, „Journal of Child Language”, 3(1).
- Shaz M., Gelman R., 1973, *The development of communication skills: Modifications in the speech of young children as a function of listener*, „Monographs Soc. Res. Child Development”, 38, seria nr 152.
- Stern D. N., 1974, *Mother and infant play: The dyadic interaction involving facial, vocal and gaze behaviors*, [w:] Lewis M., Rosenblum L. A. (red.) 1975, *The effect of the infant on its caregiver*, New York.
- Stern W., 1923, *Psychologie der frühen Kindheit*, Leipzig.
- Traverthorn C., 1977, *Descriptive analyses of infant communicative behaviour*, [w:] H. R. Schaffer (red.), *Studies in mother-infant interaction*, London.
- Vandell D., Mueller E., 1980, *Peer play and friendship during the first two years*, [w:] H. C. Foot, A. J. Chapman, J. R. Smith (red.), *Friendship and social relations in children*, Chichester.
- Vasić V., 1978, *Słowna interakcja między starszym i młodszym dzieckiem w rodzinie*, „Psychologia Wychowawcza”, XXI(2).
- Vasta R., Haith M. M., Miller S. A., 1995, *Psychologia dziecka*, Warszawa.
- Watson J. S., Ramey C. T., 1972, *Reactions to responsive contingent stimulation in early infancy*, „Merrill – Palmer Quarterly”, 18.
- Watson J. B., 1928, *Psychological Care of Infant and Child*, New York,
- Wygotski L. S., 1978, *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, B. Grell (tłum.), Warszawa.

Tabele

Tabela 1. Czy oglądasz telewizję?

Wiek	3 lata (20)		4 lata (28)		5 lat (34)		6 lat (18)	
Płeć	k (10)	m (10)	k (11)	m (17)	k (21)	m (13)	k (11)	m (7)
Odpowiedź „tak”	10	9	6	15	19	13	9	7
Odpowiedź „nie”	0	1	5	2	2	0	2	0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2. Czy słuchasz radia?

Wiek	3 lata (20)		4 lata (28)		5 lat (34)		6 lat (18)	
Płeć	k (10)	m (10)	k (11)	m (17)	k (10)	m (10)	k (11)	m (17)
Odpowiedź „tak”	7	7	7	11	15	8	8	4
Odpowiedź „nie”	3	3	4	6	6	5	3	3

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Czy robisz coś na komputerze?

Wiek	3 lata (20)		4 lata (28)		5 lat (34)		6 lat (18)	
Płeć	k (10)	m (10)	k (11)	m (17)	k (10)	m (10)	k (11)	m (17)
Odpowiedź „tak”	7	6	8	15	16	11	6	7
Odpowiedź „nie”	3	4	3	2	5	2	5	0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Kiedy i gdzie oglądasz telewizję?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i ich liczba
6 lat (18)	m (17)	– w domu (7) – z rodzicami (2) – z rodzeństwem (2) – u babci (2) – sam (2)
	k (11)	– w domu (8) – z rodzeństwem (4) – sama (2)
5 lat (34)	m (10)	– w domu (9) – z rodzicami (9) – z rodzeństwem (3) – w wolne dni (3) – sam (3) – na działce (1)
	k (10)	– w sobotę i niedzielę (10) – w domu (9) – z rodzicami (8) – z rodzeństwem (5) – u babci (4) – z dziadkami (3) – sama (3) – u cioci (1) – jak rodzice pozwolą (1) – u koleżanki (1)
4 lata (28)	m (17)	– w domu (13) – z rodzicami (6) – z rodzeństwem (6) – sam (1)
	k (11)	– w domu (6) – sama (2) – z rodzicami (3) – z rodzeństwem (3)
3 lata (20)	m (10)	– w domu (7) – z rodzicami (5) – z rodzeństwem (3) – sam (2) – u cioci (1) – u babci (1)
	k (10)	– z rodzicami (5) – z rodzeństwem (3) – sama (2) – w domu (1) – w swoim pokoju (1) – u babci (1)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Kiedy i gdzie słuchasz radia?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i ich liczba
6 lat (18)	m (17)	– w domu (3) – u babci (1) – w samochodzie (1)
	k (11)	– z rodzicami (7) – w domu (6) – w samochodzie (2) – sama (2)
5 lat (34)	m (10)	– w domu, w kuchni podczas posiłków (3+1) – w samochodzie (3) – z rodzicami (2) – z dziadkami (2) – sam (1) – u cioci (1)
	k (10)	– w domu (9) – z rodzicami (3) – w samochodzie (3) – z rodzeństwem (2) – z dziadkami (2) – w swoim pokoju (1)
4 lata (28)	m (17)	– w domu (7) – z rodzicami (3) – z rodzeństwem (3) – z dziadkami (2) – sama (2)
	k (11)	– w domu (7) – z rodzicami (3) – z rodzeństwem (3) – z dziadkami (2) – sama (2)
3 lata (20)	m (10)	– w domu (7) – z rodzicami (4) – w samochodzie (2) – u cioci (1) – w przedszkolu (1)
	k (10)	– w domu (5) – z rodzicami (5) – sama (2) – w samochodzie (2)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 6. Co oglądasz w telewizji?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i ich liczba
6 lat (18)	m (17)	– bajki (7) – filmy (2) – filmy przygodowe (1)
	k (11)	– bajki: <i>Koniki Pony</i> , <i>Smerfy</i> (8) – filmy dla dzieci: <i>Syrenki</i> , <i>Ania z Zielonego Wzgórza</i> (3) – kanał MiniMini (1)
5 lat (34)	m (10)	– bajki: <i>Pingwiny z Madagaskaru</i> , <i>Kacze opowieści</i> , <i>Krecik</i> , <i>Smerfy</i> , <i>Auta II</i> , <i>Bolek i Lolek</i> , <i>Reksio</i> , <i>Pszczółka Maja</i> (6) – kanał MiniMini (2) – programy o zwierzętach (1) – mecze piłki nożnej, zawody sportowe (1) – filmy przygodowe (1) – wszystko (1)
	k (10)	– bajki (8): <i>Koniki Pony</i> (3), <i>Barbie</i> (2), <i>Reksio</i> , <i>Bolek i Lolek</i> , <i>Myszki</i> , – kanał ABC – programy i filmy o dla dzieci (2) – filmy przyrodnicze, – filmy o zwierzętach (2) – wiadomości, piosenki (1) – wszystko (1)
4 lata (28)	m (17)	– bajki: <i>Świnka Peppa</i> , <i>Mały Einstein</i> , <i>Batman</i> (10) – wyścigi quadów (1) – mecz piłki nożnej (1)
	k (11)	– bajki (6)
3 lata (20)	m (10)	– bajki: <i>Auta II</i> , <i>Smerfy</i> (9) – wojnę (1)
	k (10)	– bajki: <i>Pszczółkę Maję</i> , <i>Bolek i Lolek</i> , <i>Dora</i> , <i>Smerfy</i> , <i>Pingwiny z Madagaskaru</i> , <i>Psi patrol</i>

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 7. Czego słuchasz, kiedy radio jest włączone?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i ich liczba
6 lat (18)	m (17)	– muzyki, piosenki, (3) – wiadomości (2)
	k (11)	– piosenki, muzyka (8)
5 lat (34)	m (10)	– piosenek, muzyki (8) – wiadomości (1)
	k (10)	– wiadomości, informacje (6) – muzyki (4) – muzyki <i>Cztery pory roku</i> (1) – szalonej muzyki (1) – bajki: <i>Czerwony Kapturek</i> , <i>Królowna Śnieżka</i> (3) – mam własne radio w pokoju, słucham kiedy robię rysunki, słucham bajek, opowiadań, audycji, kiedy dzwonią ludzie (1)
4 lata (28)	m (17)	– muzyki, piosenki (4) – bajki (4) – wiadomości (2)
	k (11)	– muzyki (3) – bajki (2) – wiadomości (2)
3 lata (20)	m (10)	– piosenki (4) – bajki (3) – wszystko (1)
	k (10)	– muzyki, piosenek (4) – muzyka z płyty (<i>Koniki Pony</i>) (2) – audycji (1) – wiadomości (1)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 8. Co robisz na komputerze?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i ich liczba
6 lat (18)	m (17)	– gram (7) – oglądam filmy (1) – robię zdjęcia (1)
	k (11)	– gram (Barbie ubieranie) (4) – słucham radia (1) – kolorowanki ze zwierzętami (1)
5 lat (34)	m (10)	– gram: gra o samochodach, gra o rybkach, gra w Lego (10) – oglądam (2) – oglądam zdjęcia (1)
	k (10)	– gram (11) – gram w Koniki Pony, Barbie (2) – oglądam bajki, filmy (<i>Koniki Pony</i>, <i>Barbie</i>, <i>Akademia Pana Kleksa</i>)
4 lata (28)	m (17)	– gram (8) – oglądam bajki (6) – oglądam zwierzęta, motory (2) – rysuję (1)
	k (11)	– gram (gra w dodawanie, gra w Barbie, gra Kucyki Pony) (7) – muzykę (1) – oglądam bajki na komputerze (<i>Świnka Peppa</i>, bajka o pociągach) (3)
3 lata (20)	m (10)	– gram (1) – oglądam bajki (4) – maluję (1)
	k (10)	– gram (4) – oglądam bajki (2) – piszę (1)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 9. Co najbardziej lubisz robić?

Wiek	Płeć	Odpowiedzi i liczba ich powtórzeń
6 lat (18)	m (17)	– pływać pod wodą 2× – jeździć na rowerze – grać w piłkę – bawić się samochodami 2× – bawić się w Supermena – grać na komputerze 2× – wymyślać gry
	k (11)	– bawić się w domu syrenką – bawić się lalkami 4× – chodzić na urodziny 2× – bawić się z Mateuszem – bawić się zabawkami – tańczyć 3× – malować – tworzyć różne rzeczy z kartonu
5 lat (34)	m (10)	– grać w gry na telewizorze i komputerze – oglądać bajki 2× – chodzić do kina – spotykać się z kolegami – bawić się samochodami 4× – bawić się nową układanką – biegać – skakać – tańczyć – bawić się na dworze 2× – bawić się w chowanego
	k (10)	– grać na komputerze – grać w gry planszowe – bawić się zabawkami (Konikami Pony, Barbie, lalkami, pluszakami, domkiem dla zwierząt) – bawić się klockami – układać puzzle – bawić się we wróżkę – bawić się na dworze – jeździć na sankach – robić eksperymenty – robić różne rzeczy plastyczne – rysować – oglądać bajki – czytać książki – opiekować się kotem

4 lata (28)	m (17)	– układać klocki Lego 3× – grać na komputerze 2× – grać na konsoli – bawić się samochodami – oglądać bajki – rysować – śpiewać
	k (11)	– rysować – czytać książki 2× – kłócić się z siostrą – spać – bawić się lalkami 4× – bawić się w chowanego – grać na komputerze w Koniki Pony – bawić się w Koniki Pony – bawić się klockami
3 lata (20)	m (10)	– bawić się w chowanego 2× – zabawa lalkami i samochodami 3× – zabawa pociągami 2× – zabawa robotami, samolotami – coś składać, układać klocki – grać na tablecie
	k (10)	– bawić się zabawkami – bawić się lalkami – przebierać się – bawić się w Koniki Pony, – układać klocki Lego Duplo 3× – rysować – bawić się w berka, – bawić się w chowanego – bawić się skakanką

Źródło: Opracowanie własne.

Dzisiaj nie trzeba nikogo przekonywać, jak bardzo ważną rolę odgrywają takie media, jak radio i telewizja w procesach wychowawczym i edukacyjnym najmłodszego pokolenia. Rolę tę można oceniać jako z jednej strony pozytywną – programy radiowe i telewizyjne przenoszą dziecko w obszary niedostępne bezpośrednio dziecku, dostarczają wiedzy, pobudzają do refleksji i zabawy, z drugiej strony te same programy mogą przynosić również skutki negatywne, wywoływać agresję, bierność umysłową, a także kształtować u dziecka obraz świata odległego od świata rzeczywistego. Która strona ma większy wpływ na dzieci, zależy w równym stopniu od autorów i nadawców programów radiowych i telewizyjnych, jak i od rodziców/opiekunów dziecka, którzy powinni uczestniczyć w oglądaniu programów adresowanych do dzieci (im młodsze dziecko, tym to uczestnictwo powinno być większe).

Teksty zamieszczone w tomie 1. (*Recepcja programów radiowych i telewizyjnych przez dzieci w wieku przedszkolnym*) prezentują recepcję następujących mediów przez dzieci: audycji radiowych (Katarzyna Zagórska), programów telewizyjnych (Sylvia Zasada), programów animowanych (Natalia Moćko), filmów animowanych (Magdalena Trysińska), reklam (Edyta Manasterska-Wiącek; Emilia Kałuzińska), dziecięcej wiedzy i wyobrażeń o pracy dziennikarzy telewizyjnych i radiowych (Monika Zawada), stopnia zainteresowania i warunków oglądania audycji telewizyjnych i słuchania programów radiowych przez dzieci (badania ankietowe) (Anna Granat i Magdalena Jędrejek).

Z recenzji prof. dr. hab. Józefa Porayskiego-Pomsty

